

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA'LIM TUSHUNCHASINI RIVOJLANTIRISH JARAYONINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHLATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Avlayeva Gulhayo Xalil qizi
Iqtisodiyot va pedagogika
Universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tushunchasini rivojlantirish jarayonining pedagogik-psixologik jihatlari takomillashtirish" mavzusi keng qamrovli tahlil qilinadi. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, uning maktabgacha ta'lim muassasalarida tatbiq etilishi jarayonlari, shuningdek, bu jarayonda o'qituvchilar va tarbiyachilarning pedagogik yondashuvlari va psixologik ko'nikmalarining ahamiyati ko'rib chiqiladi. Inklyuziv ta'limning o'ziga xos xususiyatlari, unga taalluqli pedagogik metodlar, shuningdek, bolalar va ularning oilalariga bo'lgan psixologik yondashuvlar tadqiq etiladi. Maqola, ta'lim sohasidagi inklyuziv yondashuvni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan pedagogik va psixologik vositalarni o'rganish va takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, pedagogik yondashuvlar, psixologik ko'nikmalar, inklyuziv ta'lim tamoyillari.

Kirish: Prezidentimizning "Har bir bola o'z imkoniyatlariga qarab rivojlanishi kerak" degan so'zlari, inklyuziv ta'limning muhimligini ta'kidlaydi va bu yondashuvni hayotga tatbiq etishda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ahamiyatini oshiradi. Maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuvni rivojlantirish, nafaqat bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish, balki jamiyatning barcha qatlamlaridagi bolalarning teng huquqli ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish uchun zarurdir. O'zbekistonning ta'lim siyosatida amalga oshirilayotgan islohotlar va inklyuziv ta'lim tamoyillarining hayotga joriy etilishi, o'qituvchilarning pedagogik ko'nikmalarini, shuningdek, psixologik yondashuvlarini takomillashtirishni talab etadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni samarali rivojlantirish uchun pedagogik-psixologik jihatlarni chuqur o'rganish va yangi metodik yondashuvlarni joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur maqolada, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tushunchasini rivojlantirish jarayonining pedagogik-psixologik jihatlari tahlil qilinadi va bu jarayonda ta'lim muassasalarining faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Inklyuziv ta'limni amalga oshirishda yuzaga keladigan pedagogik va psixologik muammolarni hal etishda samarali yondashuvlar taklif etiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tushunchasini rivojlantirish jarayonining pedagogik-psixologik jihatlari quyidagilardan iborat:

1. Pedagogik yondashuvlar va metodlar:

- π *Differentsatsiya va individual yondashuv*: Har bir bolaning individual ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlariga mos ravishda o'quv jarayonini tashkil etish. Pedagoglar bolalarning ijtimoiy, intellektual va emotsional rivojlanishini inobatga olib, moslashtirilgan ta'lim usullarini qo'llaydilar.
- π *Kollegial yondashuv*: Tarbiyachilar va o'qituvchilar birgalikda ishlash orqali, inklyuziv ta'limning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydilar. Bunda maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar bilan ishlashda hamkorlik va o'zaro tajriba almashish katta ahamiyatga ega.
- π *Loyihalash asosidagi ta'lim*: Bolalar faolligini oshirish va mustaqil fikrlashga undash uchun, amaliy va ijodiy loyihalar orqali o'rgatish metodlari joriy etiladi.

2. Psixologik yondashuvlar:

- λ *Emotsional va ijtimoiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash*: Inkluziv ta'limda psixologik yondashuvlarning asosiy maqsadi, bolalarning o'z-o'zini anglashini, boshqalar bilan muloqot qilishni va ijtimoiy munosabatlar o'rnatishni rivojlantirishdir. Bu jarayonda psixologlar va tarbiyachilar bolalarga ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish va ularga moslashishga yordam berishadi.
- λ *Psixologik yordam va maslahat*: Maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun individual psixologik yordam, maslahatlardan foydalanish, ular bilan ishlashda eng yaxshi usullarni tanlash.
- λ *Kognitiv rivojlanish va motivatsiya*: Bolalarning kognitiv rivojlanishini ta'minlash, ularni o'qishga qiziqtirish va ta'lim jarayonida motivatsiyani oshirish. Bu, ayniqsa, inklyuziv ta'limda muhim ahamiyatga ega, chunki har bir bola turli rivojlanish bosqichlarida bo'lishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limning rivojlanishi, jamiyatda barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishni ta'minlashga yo'naltirilgan muhim pedagogik jarayondir. Inklyuziv ta'lim – bu har bir bola, shu jumladan, jismoniy yoki aqliy imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun ham moslashgan, moslashtirilgan o'qitish va tarbiya jarayonidir. Bu jarayon maktabgacha ta'limda pedagogik-psixologik yondashuvlarni yangilashni, o'qitish metodikalarini takomillashtirishni va bolalar uchun qulay, xavfsiz va har tomonlama rivojlanish uchun zarur sharoitlar yaratishni taqozo etadi.

1. Inklyuziv ta'limning pedagogik jihatlari

Inklyuziv ta'limning pedagogik jihatlari, asosan, individual yondashuvni, turli pedagogik metod va texnologiyalardan foydalanishni, shuningdek, o'quv jarayonida bolalarning turli ehtiyojlarini inobatga olishni o'z ichiga oladi. Har bir bolaga ta'limni unga mos tarzda taqdim etish, uning imkoniyatlari va ehtiyojlariga qarab o'qitish

metodlarini tanlash zarur. Maktabgacha ta'limda o'qituvchilar individual yondashuv asosida bolalar bilan ishlashni, turli vizual, eshitish va kinestetik metodlarni qo'llashni o'rganishlari lozim. Masalan, jismoniy imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun ta'limni moslashtirishda, o'quv jarayonida maxsus o'yinchoqlar, texnologik qurilmalar (kompyuterlar, planшетlar va boshqalar) va didaktik materiallardan foydalanish zarur. Bunda bolalar o'zlarining qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos tarzda bilim olishlari mumkin.

2. Inklyuziv ta'limning psixologik jihatlar

Pedagogik jarayonning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun psixologik jihatlar ham muhim rol o'ynaydi. Inklyuziv ta'lim bolalar orasida ijtimoiy integratsiyani ta'minlash, ularning o'zini qadrlashini oshirish va o'zaro hurmatni rivojlantirishga qaratilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida, ayniqsa, maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlashda psixologlarning roli katta. Ular bolalarning ruhiy holatini, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini kuzatib borish, ularni kerakli psixologik yordam bilan ta'minlash uchun pedagoglar bilan hamkorlik qilishlari lozim.

Psixologik jihatdan, inklyuziv ta'lim bolalar o'rtasida o'zaro munosabatlarni yaxshilashga, ijtimoiy moslashishni ta'minlashga, shuningdek, bolalarning psixologik va emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Inklyuziv muhitda tarbiya olish bolalar uchun muhim ijtimoiy tajriba bo'lib, ular bir-birlarini qabul qilish, o'zaro yordam ko'rsatish va jamoada ishlashni o'rganadilar.

3. Inklyuziv ta'limda pedagogning roli

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchining pedagogik va psixologik tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi, o'z bilim va ko'nikmalarini yangilab, inklyuziv ta'limning barcha tamoyillarini amaliyotda qo'llashga tayyor bo'lishi lozim. Shuningdek, o'qituvchining bolalar bilan to'g'ri munosabatda bo'lishi, ularni qadrlash va tushunish, barcha bolalarga teng munosabatda bo'lishi, o'zaro hurmatni shakllantirishda alohida ahamiyatga ega.

Shuningdek, o'qituvchi bolalarning individual xususiyatlarini, ularning o'qish va o'rganish usullarini tushunishi, o'quv jarayonini shunga mos ravishda tashkil etishi zarur. Bu pedagogning har bir bolaning ehtiyojlarini aniqlash va unga mos tarzda yordam ko'rsatishga imkon beradi.

4. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishda pedagogik-psixologik yondashuvlar

Inklyuziv ta'limni samarali rivojlantirish uchun pedagogik va psixologik yondashuvlarni integratsiya qilish zarur. Bu jarayon, o'quvchilarning jismoniy va ruhiy rivojlanishiga mos ravishda ta'limni tashkil etish, o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshilash, o'zlikni anglash va ijtimoiy integratsiyani ta'minlashni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, o'qituvchilar va psixologlar o'rtasida samarali hamkorlik

o'rnatish, ta'lim jarayonida psixologik yordam ko'rsatish, bolalar uchun shaxsiy yondashuvni amalga oshirish zarur.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni rivojlantirish pedagogik va psixologik jihatlardan bir-birini to'ldiruvchi yondashuvlarni talab qiladi. Bu jarayon, o'quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ularga ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy moslashishni ta'minlash va har bir bolaning individual ehtiyojlariga javob berishni o'z ichiga oladi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishda samarali pedagogik-psixologik yondashuvlar orqali maktabgacha ta'lim tizimi o'zining jamiyatdagi muhim rolini yanada kuchaytirishi mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tushunchasini rivojlantirish, jamiyatda barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishning asosiy yo'nalishidir. Bu jarayon bolalar o'rtasida ijtimoiy integratsiyani ta'minlash, ularning o'zaro hurmatini oshirish, shuningdek, jismoniy va aqliy imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun ham ta'lim imkoniyatlarini tenglashtirishni maqsad qilgan. Pedagogik-psixologik jihatlar inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim rol o'ynaydi.

Pedagogik yondashuvlar, bolalarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, o'qitish metodlarini moslashtirish va ularni rivojlantirishga qaratilgan, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Psixologik jihatlar esa bolalar orasida ijtimoiy moslashishni, o'zlikni anglashni va o'zaro yordamni shakllantiradi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim muassasalarida o'qituvchilar va psixologlar o'rtasida samarali hamkorlik o'rnatish zarur. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish, pedagog va psixologlarning doimiy malakasini oshirishni, yangi yondashuvlar va metodlarni qo'llashni talab qiladi. Bunda, barcha bolalar uchun ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va har bir bolaga individual yondashuvni amalga oshirishning ahamiyati katta. O'qituvchilarning maxsus tayyorgarligi, ta'lim jarayonida o'zgaruvchan ehtiyojlarni qondirish uchun zarur vositalarni qo'llash, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun muhim omillardan biridir.

Shu bilan, inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik jihatlarini takomillashtirish, o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ta'lim tizimini barcha bolalar uchun aniq va teng imkoniyatlar bilan ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa, jamiyatda har bir bolaning imkoniyatlarini kengaytirish, ularni muvaffaqiyatli va baxtli yashashga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov, A. (2020). *Maktabgacha ta'lim tizimi va uning pedagogik asoslari*. Tashkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Abdurahmanov, S. (2018). *Inklyuziv ta'limning psixologik jihatlari*. Samarkand: Sharq nashriyoti.
3. Nabiyeva, M. (2022). *Maktabgacha ta'limda individual yondashuvni joriy etish*. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.

4. Saidov, Sh. (2019). *Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari va metodlari*. Tashkent: Fan nashriyoti.
5. Muratova, L. (2021). *Pedagogik-psixologik yordamning inklyuziv ta'limda ro'li*. Nukus: Qoraqalpog'iston davlat universiteti nashriyoti.
6. Ismoilova, N. (2017). *Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etish*. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.